مستەفا بەگی کوردی

و

میرزا عوسەین عەلی نووری (بهاءالله)

ئەنوەر سوڵتانی

لە ڕێگەی لوتفی هونەرمەندی بەڕێز هۆمەر دزەییەوە، لە دەوروبەری ساڵی ۲۰۰۱ دا، ناسیاویم لەگەڵ نەمر "بەهیە فەرەجوڵڵا زەکی"- تاقە منداڵی نەمر فەرەجوڵڵا زەکی کوردیی مەریوانی پەیدا کرد. میرزا فەرەجوڵلا خزمەتگوزارێکی ڕاستەقینەی فەرهەنگ و مێژووی گەلیب کورد بوو. بەهیە خانمی کچی میرزا فەرەجوڵلا دوای ئەوەی ببوو بە هاوسەری پیاوێکی ئەمریکی، بە ناسناوی "بەهیە گیولیک" ەوە دەناسرا. دوای ئەو ناسیاو بوونەم، تا سەرەتاکانی ساڵی 2005 گەلێک جار بە تەلەفون و یەک دوو جاریش بە نامە پەیوەندیم لەگەڵیدا هەبوو.

بەهیە خانم لەو ساڵانەدا خەریکی نووسینی بیرەوەرییەکانی خۆی بوو لەمەر باوکی و ئەو خزمەتانەی وا لە ماوەی ژیانیدا لە قاهیرە و خاوەنایەتی "المطبعة العلمی کردستان" بە ئایینی بەهایی کردبوون. ئەو خزمەتانە گەیشتبوونە ڕادەیەک کە بەهائولڵا "لەوح" یێکی تایبەتی بۆ شێخ فەرەجوڵڵا نازڵ کرد و ڕێزی لێ گرت؛ لەوحەکانی بەهائولڵا لای ئیماندارانی بەهایی وەک ئایەی قورئانی موسوڵمانان سەیر دەکرێن و بەم پێیە، شێخ فەرەجوڵڵا وەک قیددیس و پیاوچاکێکی هەمیشەیی ئایینی بەهایی لە هەموو جیهاندا ناسرا.

بەهیە خانم یادداشتەکانی خۆی بە زمانی ئینگلیزی دەنووسین لەبەر ئەوەی تەنیا عەرەبی و ئینگلیزی دەزانی و جگە لە چەند وشەیەکی کوردی کە لە باوکی فێر بوو و چەند ڕستەی فارسیش کە دایکی فێری کردبوو، هیچکام لەو دوو زمانەی نەدەزانی.[1] هەندێک پرسیارم نووسی و بە پۆستەدا بۆم نارد بە هیوای ئەوەی زانیاری سەبارەت بە چارەنووسی چاپخانە و کتێبفرۆشییەکەی باوکی و نووسراوەی بەجێماو و چاپ نەکراوی بخاتە بەر باس وبەگشتی ژیانی باوکی تەنیا لە چوارچێوەی باوەڕی ئایینیدا نەهێڵێتەوە و گرنگایەتی بدات بەڕوانگەی نەتەوەیی شێخ فەرەجوڵڵاش.

لە ساڵی ۲۰۰۵ دا تەلەفونەکانم بێ وەڵام مانەوە و بە گوێرەی ئەوەی تەمەنی بەهیەخانم لە ژوور هەشتا ساڵانەوە بوو و گەلێک جاریش لە دەست نەخۆشی دەیناڵاند، هەستم کرد شتێکی ناخۆش ڕووی چی دوایی دابێت، لە ڕاستیشدا هەر وابوو: بەداخەوە بەهیەخانمی تاقە بەجێماوی ئەو مەزن پیاوە، کۆ کردبوو. ئیتر نەمدەزانی تکا و ڕجای من بۆ ئاوڕدانەوەی زیاتر لە لایەنی نەتەوایەتیی ژیانی باوکی گەیشتۆتە ئەنجامێک یان نا و ئایا بیرەوەرییەکانی توانیویانە کەسایەتی نەتەوەپەروەری شێخ فەرەجوڵڵا

---

[1] . دایکی بەهیەخانم، کچە مەلایەکی بە ئەسڵ شیرازی بوو بەڵام لە قاهیرە لە دایک ببوو.

دەربخەن[2] یان کارەکە لە بازنەی ئاییندا قەتیس ماوەتەوە. هیچ دەرەتانێکم بۆ شوێن هەڵگرتنی یادداشتەکان بۆ نەما و کارەکەم لای قەزا وقەدەر بەجێ هێشت.

چەندساڵ دواتر میوانێکی بەهایی ئێرانی لە وڵاتی دوبەیەوە هاتە ماڵمان. باسەکەم لەگەڵ ئەو دامەزراند و داوای یارمەتیم لێکرد. ڕێگای باشی پێشاندام و هاوکارییەکی تەواوی کردم، بردمیە کۆبوونەوەی ساڵانەی بەهاییان لە لەندەن و چەندکەس و یەک لەوان ژنێکی میهرەبانی خەڵکی شاری بروجردی پێ ناساندم و ئەویش بردمیە لای بەرپرسێکی "بیت العدل" ی بەهائیان، کە لە حەیفاوە هاتبووە کۆبوونەوەکە. هەر ئەو ژنە، بەرگێک کتێبی فارسی "عنقای بقا در قاف وفا" نووسینی "امیر هوشنگ ایمانی" بە ئەمانەت پێدام کە تێیدا لە ژیانی ساڵانی ١٨٥٤ تا ٥٦ ی بەهائوڵڵا لە سلێمانی و هەورامان و ئەشکەوتی سەرگەڵوو دوابوو و وێنەیەکی بەهیەخانمیشی بە بەرگی کوردییەوە تێدا بوو. لە بەشی ژیننامەی بەهیەخانمی کتێبەکەدا نووسرابوو ناوبراو "کتێبێکیشی بە زمانی ئینگلیزی نووسیوە کە تێیدا باسی ژیانی خۆی و باوکی و بنەماڵەکەیانی کردووە و "مەقاماتی ئەمری" [واتە بەرپرسانی بیت العدل] چاپ کردنەکەیان بۆ دوارۆژ داناوە." ئەو یەک دوو ڕستەیە بوو بە یارمەتیدەرێکی باش و من لە نامە نووسین بۆ بیت العدل دا پشتم پێ بەستن و داوای دەرخستن و چاپ کردنی یادداشتەکانی بەهیەخانمم لێکردن. دڵنیا نیم بە بێ ئەو یەک دوو دێرەی کتێبی ئیمانی و شوێن گرتنەکانی من، یادداشتەکانی بەهیە خانم ڕووی ڕووناکییان دەدیت یان نا.

بە کورتی، کەوتمە نامە نووسین بۆ "بیت العدل" و لە ئەنجامدا یادداشتەکان دۆزرانەوە و نێرران بۆ مەحفیلی بەهائیانی عیراق و ئەوانیش بردیانە لای بنکەی ژین لە سلێمانی بۆ ئەوەی وەرگێڕێکیان بۆ بدۆزنەوە لە ئینگلیزییەوە بیکاتە کوردی؛ لەوێ، کاک ڕەفیق ساڵح وسدیق ساڵح منیان پێ ناساندبوون و لە ئەنجامدا یادداشتەکانی بەهیەخانم دوای ئەو بەسەرهاتە دوور ودرێژەی چوونی لە ئەمریکاوە بۆ حەیفا و لەوێوە بۆ بەغدا و سلێمانی، تەواو بە هەڵکەوت نێررایە لای خۆم بۆ تەرجەمە! منیش کردمە کوردی و بۆم ناردنەوە، دوای ماوەیەکیش بە ناوی "کوردستان ئەی خۆشەویستم" لە لای بنکەی ئاراس لە هەولێر چاپیان کرد.

***

حیکایەتی یادداشتەکان لێرەدا کۆتایی هات بەڵام داستانێکی دیکە دەست پێدەکات! ئەو کتێبە 600 لاپەڕەییەی ئەمیر هوشەنگی ئیمانی کە بە قەرز پێیاندام و درەنگتر نوسخەیەکی دیکەیم لە ڕێزدار عەلی کەریمیش بە ئەمانەت وەرگرت، زانیارییەکی زۆری سەبارەت بە شاری سلێمانی و هاتوچۆی دانیشتووانی بۆ لای بەهائوڵڵای تێدایە کە ئەودەم بە ناوی خوازراوەی "دەروێش محەممەدی ئێرانی" یەوە لە سلێمانی و لە ئەشکەوتی سەرگەڵوو دەژیا.

کتێبەکە مۆرکی هەندێک دەمارگیریی ئایینی بەهایی پێوە دیارە و تەنیا کەسایەتی بەهائوڵڵای تێدا گەورە کراوەتەوە، هەموو ئەو کەسانەش وا لە "قافی بەقا" واتە لە کوردستان هاتوچۆی ئەویان کردووە بە دەروێش و مورید و موخلیسی بەهائوڵڵا، یا وەک کەسانێک پیشان دراون کە کارتێکەریی ئەویان لەسەر بووە، واتە مۆرەکان زۆر لە شوێنی خۆیان دانەنراون. زوربەی ئەوانەش وا وەک میوانێک

---

[2] . شێخ فەرەجوڵڵا دوای زێڕنۆفی رووسی، دووهەم کەس بوو کە شەرەفنامەی بەدلیسی لە قاهیرە و لە هەمان چاپخانەی عیلمی کوردستاندا چاپ کرد. گوایە خەرج و مەسرەفی چاپخانەکە بەهائوڵڵا دابینی کردبوو.

ڕێزیان لە بەهائوڵڵا گرتووە و میوانداریيان کردووە بە خەڵکانێک ناوبراون کە بوونەتە شوێنهەڵگر و موریدی ئەو و باوەڕیان بە حەقانیەتی ئاییینەکەی هێناوە. من وەک خوێنەرێکی بێ لایەن پێم خۆش بوو لە چۆنیەتی و ڕادەی ئەو کارتێکەرییە بکۆڵمەوە و بزانم کارەکە چۆن دەستی پێکردووە و تا چ ڕادەیەک چۆتە پێشەوە، بەڵام وێدەچێت بۆچوونەکانی نووسەر تەنیا بۆ ئیماندارانی بەهایی نووسرابن و هەر لە لایەن ئەوانەوە وەربگیرێن دەنا بنەمایەکی بەهێزی مەنتیقی یان بەڵگەییان نییە کە یەکی وەک من باوەڕ بەوە بکات خەڵکانێکی موسوڵمانی سوننە لە خانەقای بیارە یان لە سلێمانی و ناوچەی سەرگەڵوو و بەرگەڵوو بووبێتنە بەهایی و کەوتبێتنە شوێن دەعوەت و بانگەوازی بەهائوڵڵا.

هەرچۆنێک بێت، یەک لە بابەتەکانی کتێبی ئاغای ئیمانی لە پەیوەندی شاعیری بەناوبانگی کورد "مستەفا بەگی کوردی"(١٨٠٩- ١٨٥٠) دایە، کە بە گوێرەی نووسەر، دەبێ بە ڕادەیەک ئیخلاس و ئیرادەتی بە نیسبەت بەهائوڵڵاوە بووبێت کە شیعری پێدا هەڵگوتبێت و ڕێچکەی بەهایی هەڵگرتبێت.

ئایینی بەهایی درێژەی ئایین بابی بوو کە میرزا عەلیمحەممەدی بابی شیرازیی (١٨٥٠ – ١٨١٩) بانگدەری بوو و خۆی بە باب یان دەروازەی ئیمامی زەمان دەناساند. دوای ئیعدامی باب، ئایینەکە بوو بە دوو لقەوە: ئەزەلی و بەهایی و بەهاییەکان لە سەر ڕێچکەی میرزا حوسەینعەلی بەهائوڵڵا ڕۆیشتن. هەموو ئەو ڕووداوانە لە نیوەی دووهەمی سەدەی نۆزدەهەم و سەردەمی شاهیەتی ناسرەددینشای قاجار دا (١٨٩٦ – ١٨٣١) ڕوویاندابوو. سەرەڕای کوشت وبڕی نامرۆڤانەو ئازاری زۆری بەهاییان لە ئێران و ڕووخاندنی مەحفیل و شوێنی عیبادەتیان لە لایەن مەلا و ئاپۆرەی دەوروپشتیانەوە، ئایینەکە بە هۆی باوەڕ بە یەکسانی و برایەتی گەلانەوە، ئێستا لە هەموو جیهاندا بڵاو بۆتەوە و لە زۆر وڵاتدا لایەنگر و ئیمانداری هەیە.

بەهۆی هەمان ئەو هەڵوێستەوە، ئایینەکە لایەنگری لە نێو موسوڵمان و غەیری موسوڵمانیشدا هەیە و گەرچی بنەماکانی لەسەر باوەڕ بە ئیمامەتی شیعی دانراون، بەڵام دوورنییە موسوڵمانی سوننەش بووبێتنە لایەنگری. ئەوە ئەگەر ڕاستیش بێت، بە دڵنیایی ژمارەی ئەو چەشنە لایەنگرانە ئێگجار کەمە و لەچاو ئەو خەڵکە شیعەیەی وا بوونەتە بەهایی، نزیک بە سیفرە. هەر بۆیەش بۆ من زۆر ئاسایی نانوێنێت کە مستەفابەگی کوردی بووبێتە بەهایی. بەڵام ئەوە تەنیا بۆچوونە و واهەیە ڕاست نەبێت و مستەفا بەگ جگە لە پەیوەندی کوردستانی، لە سەفەری تارانیدا لە بەهاییەکان نزیک بووبێتەوە و ڕێبازی بەهائوڵڵای قەبووڵ کردبێت.

لە ڕێزدار ئەسعەدی سیراجەددینیم بیست کە لەو ماوەیەدا وا بەهائوڵڵا لە بیارە بووە، حەزرەتی شێخ حیسامەددین [یا شێخێکی تر کە ناویم لە بیر نەماوە؟] مەنعی ئەوەی کردبوو جگە لە یەک خەلیفەی لێزان و شارەزای شێخ، هیچ کەسێکی دیکە ببێتە هاوسوحبەتی بەهائوڵڵا و ئەوەش لەبەر هێزی ئیستیدلالی ناوبراو و نیگەران بوون لەوەی کە خەڵکەکە بکەونە شوێن باوەڕەکانی.

لێرەدا خاڵی گرنگ ئەوەیە کە تەنانەت ئەگەر بەهائوڵڵا کاریگەرییەکی فیکریی لە سەر مستەفا بەگیش بووبێت زیاتر لەو ڕووەوە بووە کە لە کوردستان وەک دەروێشێکی قەلەندەر هەڵس وکەوتی کردووە نەک ڕێبەری ئایینێکی نوێ. لەو سەردەمەدا واتە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەهەم، کۆمەڵگای کوردەواری (لە بەشی سوننە نشینیدا) گەلێک تێکەڵاوی دیاردەی شێخایەتی و موریدایەتی (قادری یان نەقشی) بووە، کەمتر شار وگوندێکیش بووە خەلیفە و سۆفیی یەک لەو ڕێچکانەی لێ نەبووبێت، کەمتر کەسێکیش بووە سەرسپاردەی شێخێک و خانەقایەک نەبێت. هەندێک لەو شێخانە بە شێوەیەک

لە شێوەکان پەیوەندیان بە "دەروێشێکی هیندی" یەوە هەبووە، بۆ نموونە شێخ عەبدولڕەحمانی خالیس باوکی شێخ ڕەزای تالەبانی لە لایەن دەروێشێکی هیندییەوە بەشارەتی شێخایەتی پێدراوە. مزگەوتی شادەرویشی مەهاباد بە ناوی دەروێشێکی هیندییەوە کراوە و تەنانەت لە سەردەمێکدا کە عەلیمحەممەدی باب لە قەڵای چاری (چەهریق) زیندانی بووە[3]، دەروێشێکی هیندی هاتۆتە چاوپێکەوتنی و ئیخلاسی خۆی بەو و بە حەققانیەتی ئایینەکەی دەربڕیوە.[4]

بەم پێیە دووری نازانم مستەفا بەگیش کەوتبێتە شوێن دەرویشێکی ئێرانی بێ ئەوەی بزانێ ئەو دەرویشە بەهائوڵڵا و ڕێبەری ئایینی بەهاییە! هیچکام لەو کەسانەی لەو سەردەمەدا کەوتوونەتە پێوەندی بەهائوڵڵاوە ناوێکیان لە بەهایی بوون و بەهائوڵڵا بوونی ئەو نەهێناوە و وێدەچێت بەهائوڵڵا تا دوا ڕۆژی بەجێ هێشتنی ناوچەکەش هەویەی خۆی لە خەڵک ئاشکرا نەکردبێت، خۆ ئەگەر ئەوە ڕاست بێت، موریدایەتی مستەفا بەگ، موریدایەتی دەرویشێکی زانا و زمان پاراوی ئێرانی بووە، نەک پەیڕەوی کردنی ڕێبەری ئایینێکی سەربەخۆ لە ئیسلام واتە بەهایی.

کتێبی ئیمانی هەروەها دەقی هەموو حەوت بەندە ناسراوەکەی مستەفابەگی بە خەتێکی ڕازاوە تێدا چاپ کراوە کە بەسەر یەکەوە تەرجیع بەندێک پێک دەهێنن و ئەوە فەردی یەکەمیەتی:

"ای زشیپور تو جهان پر شور / وز نوای تو عالمی مسرور...."

نووسەر سەرەتایەک و هەندێک پەراوێز و ڕوونکردنەوەشی لەگەڵ شیعرەکە خستووە کە لێرەدا دەیانهێنم بەو هیوایەی ڕووناکییەکی کەمیش بێت بخەنە سەر ژیانی فەرهەنگیی کورد و نموونەیەکیش بن لە میوانداریەتی کوردان و قەبووڵی بیر وبۆچوونی خەڵکانی جیاواز بە بێ دەمارگیری. ئێمە ئەو دڵفراوانییە، ئێستاش دەبینین و دەزانین لایەنگرانی گەلێک ئایینی غەیرە ئیسلامی کە لە شوێنەکانی دیکەی ئێران و عیراق و تورکیا ڕادەکەن، لە کوردستان دەحاوێنەوە- دیارە ئەگەر فیتی مەلاکانی قوم و قاعیدەی سعوودیا و داعشی تورکیا لێیگەڕێت!

سەبارەت بە بۆچوونەکانی ڕێزدار ئەمیر هوشەنگ ئیمانی لە کتێبی عنقای بقا... دا پێویستە ئەم خاڵانە ڕوون بکەمەوە:

1. مستەفا بەگی کوردی لە ساڵانی نێوان ۱۸۰۹ و ۱۸۵۰ دا ژیاوە و ئەو ساڵانە دوور نین لە سەردەمی سەرهەڵدانی ئایینی باب (۱۸۵۰ – ۱۸۱۹) و پاشانیش بەهایی دوابەدوای ئیعدامی باب؛
2. کوردی، لە سلێمانی لە دایک بووە بەڵام بە ڕەچەڵەک دەگەڕێتەوە بۆ سەر شاری سنە و هاتوچۆی سنەی کردووە. هەروەها موسوڵمانێکی سوننە بووە. لەو ساڵانەدا لە ناو شاری سنە و هەروەها لە قوروە و بیجاڕی پەنادەستی سنەدا ئیمانداری بەهایی کەم نەبوون تەنانەت ئێستاش دوای ئەو هەموو زەبروزەنگەی وا لە کۆمەڵگای بەهاییەکانی سنە و ئوستانی

---

[3]. ئەو قەڵایەی وا ساڵانێک دواتر بوو بە پێگەی سمایل ئاغای سمکۆ.

[4]. من بە تەمام بابەتێکی سەربەخۆ لە سەرهاتوچۆی پڕ لە ڕەمز و ڕازی ئەو دەروێشە هیندییانە بۆ کوردستان بنووسم. لەم داوییانەدا گەیشتوومەتە ئەو ئەنجامەی کە برەوی شێخایەتی لە کوردستان و سەرهەڵدانی ئایینی باب و بەهایی لە ئێران و ئایینی سیک لە هیندوستان هەمووی هی سەردەمی حوزووری فیزیکیی ئینگلیزییەکان لە هیندوستان و حوزووری سیاسییان لە ئێران و سەرجەم ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوین بووە و ئەو پەیوەندییانە شایانی لێکۆڵینەوەی جیددین.

کوردستان دراوە و بۆ نموونە گۆڕستانەکەیان سێ جار خاپوور کراوە و کێلی قەبرەکانیان شکێنراوە، هێشتا ژمارەی بەهایی لەوێ کەم نین؛

3. بەم پێیە، مستەفا بەگی کوردی کە هاتوچۆی تارانیشی کردووە و لەگەڵ شاعیران و ئەدیبانی ئێرانیی سەدەمی خۆی وەکوو "قائانی" دا پەیوەندی هەبووە، دەکرێ ئاگاداری باوەڕ و بیر وبۆچوونی بەهاییان بووبێت و دووریش نییە بەرەو ئەوان کشابێت؛
4. کوردی دەبێ زۆر لە قەیدی نەریت و باوی کۆمەڵگادا نەبووبێت و کاری وای کردبێت کە لە کۆمەڵگای بەستراوی ئەودەمدا بە باش نەزانرابێت، وەک کەوتنە شوێن ئەوینی "قادر" ناوێک[5]:

عەبەس کوردی! مەلائیک دێن دەپرسن مەزهەب و دینت
کە قادر خۆی دەزانێ من لە سەر کام مەزهەب و دینم[6]
یا:
گەر موخەییەر بم لە مابەینی بەهەشت و وەسڵی یار،
وەسڵی تۆ بۆ من، جەهەننەم پڕ لە جەننەت، نامەوێ!

5. بەڵام بە ڕای من ئەو پەیوەندییانەی کوردی لەگەڵ غەیرە کورد و غەیرە موسوڵمان هەرگیز نەگەیشتونەتە شوێنێک کە بووبێتە بەهایی و لەبەر ئەوەی زەمینە و پێشینەکانی هی موسوڵمانێکی سوننە بوون، ئەو هەڵەی بۆ نەڕەخساوە ببێتە بەهایی. ئەو تەرجیع بەندەشی بە ئەگەری زۆر لە پەسنی دەرویش محەممەدی ئێرانیدا هۆندۆتەوە نەک بەهائوڵڵای بەهایی – باوەکوو هەردوکیان یەک کەس بووبێتن! لەبەر ئەوەی دەرویش محەممەد ناوی خوازراوەی بەهائوڵڵا بووە، کە لە کوردستان لە بیچمی دەروێشێکدا دەرکەوتووە نەک وەک ڕێبەرێکی ئایینی بەهایی.
6. دیارە بەهایی بوون یا نەبوونی مستەفا بەگ شتێک لە هاوکێشەکە ناگۆڕێت و ئەو چ موسوڵمان و چ غەیرە موسوڵمان، وەک شاعیرێکی ڕێزلێگیراوی کورد دەمێنێتەوە. بەڵام وەک بابەتێکی توێژینەوە، باش وایە سەیری تەرجیع بەندەکە بکرێت و بزانرێت شیعرەکان تا چ ڕادەیەک پەسندی بۆچوونی ئیمانی و بەهاییەکانی تر دەکەن.
7. شیعرەکە بێگومان ڕووی لە کەسایەتییەکی ئایینی و جێگەی ڕێزی شاعیرەکەیەتی کە بە "شمس الهدی" و "نور الحق" و "مورد واردات جبریلی" واتە وەرگری وەحی ناودەبرێت و قسەکانی بە دوایین قسەی حەق دادەنرێن کە وەک نەفخی ئیسڕافیل کۆتایی بە ژیانی مرۆڤ لە سەرزەوی دەهێنێت. کەسەکە، هەروەها بە "شاهد معنوی" دەشوبهێنرێت و دەگوترێت وەک جبرەئیل پەیام و وەحی خۆی ڕاگەیاند ئینجا بیچمی عیسای بەخۆیەوە گرت. ئەو روح القدس و عیسا بوونە و لە یەکیانەوە بوون بە ئەویتر، دوو قۆڵ لە سێ قۆڵی "تثلیث" ی مەسیحییەکان پێک دەهێنێت و لە دوو فەرد دواتر دا بە وشەی "ارنی" کە لە قورئان وەرگیراوە، قۆڵی سێهەمیشی دێنێتە ناو شیعرەکەوە واتە ئەو کەسەی وا ڕووی شیعرەکە لەوە، هەم جبرەئیلە و

---

[5]. بڕوانەمێژووی ئەدەبی کوردی عەلائەددین سەجادی، لل. 296 تا 308
[6]. شیعرەکە ئیهانی تێدایە بۆ قادر واتە خوداوەند و هەروەها بۆ قادرە خۆشەویستەکەی.

هەم عیسا و کاتێکیش کە بە مووسا دەڵێت "ارنی!" (بمبینە!)، ئیتر دەبێتە خوداش. هەروەها لە شیعرەکەدا ناوی محەممەد و بیلالی حەبەشی دێن کە ئاشکرایە ڤوکابیولەریی ئیسلامین.

8. بە گشتی، ئەو تایبەتمەندییانە هەموویان لە تەسەووفی ئیسلامیدا ناسراون و هەزاران جار لە شیعر و کەلامی سۆفیاندا هاتوون بەڵام هیچکامیان لەگەڵ دەرس و فێرکردنەکانی ئایینی بەهاییدا یەک ناگرنەوە، واتە شیعرەکە سۆفیایەتییەکی بێ خەوشی لێ دەبارێت و زاراوەکانی بۆ ئەدەبیاتی تەسەووف نامۆ نین. بە بۆچوونی من ئەگەر مستەفا بەگی کوردی ئەم تەرجیع بەندەی بۆ دەروێش محەممەدی ئێرانی گوتبێت کە ناوی سێیەری بەهائوڵڵا بووە، وەک دەروێشێک یان پیرێکی دەستگیر ڕووی تێکردووە نەک ڕێبەر و داهێنەری ئایین بەهایی کە ئەگەری زۆر هەیە ئەویش و زوربەی هەرە زۆری ئەو کوردانەی وا لەو ساڵانەدا کەوتوونەتە پەیوەندی بەهائوڵڵاوە، لەو کەسایەتییە دووهەمەی و ڕێبەرایەتیی ئایینی بەهایی هەر ئاگاداریش نەبووبێتن.

9. کورتی بکەمەوە، من هۆکارێکم بەدەستەوە نییە بەرپەرچی ئەو بۆچوونەی ئەمیر هوشەنگی ئیمانی بدەمەوە کە تەرجیع بەندە فارسییەکەی مستەفا بەگی کوردی ساحیبقڕان، بۆ ئەو کەسە گوتراوە؛ بەڵام لە سەر ئەو باوەڕەم کە بەهائوڵڵا لە کوردستان هەم "دۆکتور جەکیل بووە و هەم مستر هاید! واتە کەسایەتییەکی دووانەی هەبووە. مستەفا بەگیش شیعرەکەی بۆ دەروێش محەممەدی ئێرانی گوتووە کە ناوی خوازراوەی بەهائوڵڵا بووە لە کوردستان نەک بۆ بەهائوڵڵا و لەوەش گرنگتر، نەک هەر بۆ ناوە خوازراوەکە بەڵکوو بۆ کەسایەتییە خوازراوەکەی بەهائوڵڵای گوتووە. دیارە ئەوە بۆچوونی منە دوای سەنگ وسووک کردنی بابەتەکە و هیچ پێداگرییەکیشم نییە بۆ ئەوەی تێگەیشتنی خۆم لە مەسەلەکە بە ڕاست و تەواو بزانم، ئەگەر کەسانێک دژ بەو بۆچوونەی من دەوەستن بتوانن بە بەڵگە پێمی بسەلمێنن کە هەڵە دەکەم، ئەوا دەچمە سەر قسەیان.

لە کۆتاییدا ئەوە بڵێم کە من سەرجەم حەوت بەندی تەرجیع بەندەکەم لەبەر دەقی کتێبی "عنقای بقا در قاف وفا" ی امیر هوشنگ ایمانی بە خەتی خۆم نووسیوەتەوە و لێرەدا دەیخەمە بەر چاوی خوێنەر. دواوی لێبووردنیش دەکەم بۆ ئەوەی کاتی ئەوەم نییە جارێکی دیکە لە سەر کەمپیوتەر بیاننووسمەوە. تکایە ئاگادار بن کە دەقەکە بێ هەڵە نییە و خوێنەر دەکرێ بۆ دەقی پاگژتری شیعرەکان سەردانی دیوانی کوردی بکات کە بە داخەوە لێرە لە بەر دەستی مندا نییە، یان سەیری لاپەڕە ٣٨٠ تا ٣٨٦ ی "تاریخ مشاهیر کرد" نووسینی نەمر بابامردوخ روحانی بکات کە هەر حەوت بەندەکەی تێدا هاتووە بێ ئەوەی ئاماژەیەک بە پەیوەندی شاعیرەکەی لەگەڵ بەهائوڵڵا بکات. هەندێک جیاوازی لە نێوان دەقی بابامەردوخ و ئیمانیدا هەیە کە پێویستیان بە بەراوردکارییە. لای کەم لە بەندی دووهەمدا دەقی ئیمانی چوار فەردی زیاتر لە دەقی مەردۆخی تۆمار کردووە، لە بەندی سێهەمدا یەک فەردی کەمترە، وەک لە بەندی جوارەمیشدا دوو فەردی کەمترە، لە بەندی پێنجەمدا سێ فەردی زیاترە، لە بەندی شەشەمدا یەک فەری زیاترە و تەنیا بەندی حەوتەمە کە هەردوکیان نۆ فەردیان تۆمار کردووە. بە داخەوە مێژووی ئەدەبی کوردی مامۆستا سەجادی شیعرەکەی تۆمار نەکردووە و ئاماژەشی پێ نەداوە ئەوەندە نەبێت کە گوتوویەتی: "لە نێو ئەو شیعرانەدا کە لە ئێران وتوویەتی، غەزەلیاتێکی زۆری فارسی هەیە." (مێژوو، ل. ٣٠٨)

هیوادارم خەڵکانی شارەزا زیاتر لە بابەتەکە بدوێن بۆ ئەوەی مافی خۆی بدرێتە شاعیر و شیعرەکەی. من دوور لە هەرچەشنە بڕوایەکی ئایینی ئەم دێڕانەم نووسیوە و نە ویستوومە مافێک بفەوتێنم، نە خواستوومە ناحەقێک بکەم بە حەق، جا هەڵوێستم ڕاست بێت یان ناڕاست ئەوە دەبێ خوێنەری شارەزا بزانێت.

ئەوەش دەقی هەر حەوت بەندەکەی تەرجیع بەندی فارسی مستەفا بەگی کوردی ساحیبقڕان لە بەر کتێبی "عنقای بقا در قاف وفا" نووسینی امیر هوشنگ ایمانی بە دەستخەتی خۆم. شیعرەکانم بۆیە نووسینەوە و لەبەر دەقی بابامەردۆخ کۆپیم نەکردن، کە جیاوازییەکان دەربکەون و دەرفەتی هەڵسەنگاندن بۆ کەسانێک بخولقێت کە لە دواڕۆژدا بیانەوێت لە بابەتەکە بکۆڵنەوە:

سەرچاوەکانی کاری من

1. ایمانی، امیر هوشنگ، "عنقای بقا در قاف وفا- هجرت حضرت بهاء الله به سلیمانیه و کوه سرگلو، وقایع دوران بغداد و کردستان"، نشر دوم، سال ٢٠٠٧ (؟)، ناشر:؟، جا: ؟
2. روحانی، بابا مردوخ، "تاریخ مشاهیر کرد – عرفا، علما، ادبا، شعرا"، جلد اول، انتشارات سروش، تهران ١٣٦٤ [١٩٨٥]، صص ٣٨٠ تا ٣٨٧
3. سجادی، علاءالدین، "مێژووی ئەدەبی کوردی"، چاپخانە معارف، بەغدا ١٩٥٢، بەشی مستەفا بەگی کوردی، لل ٢٩٦ تا ٣٠٨

من ئەم وتارەم لە سەرەتای ساڵی ٢٠٠٩ دا نووسی و ناردم بۆ گۆڤارێکی خوێندکاریی لە ئێران بەڵام گۆڤارەکە کەوتە بەر مەرحەمەتی حکوومەتی مەلاکان و داخرا. دواتر دووجاران پێیدا چوومەوە و بە هەندێک دەست تێوەردانەوە سەرلەنوێ نووسیمەوە. یەکیان لە ٢٠١٤/٣/٢ و ئەویتر ئەمڕۆ ٢٠١٦/١٢/٢٠.

بند اوّل تا هفتم ترجیع بند

ای ز شیپور تو جهان پرشور   وز نوای تو عالمی مسرور
ای چو دُرّ در زمین تن پنهان   وی چو خور در سپهر جان مشهور
از وصال تو ملک جان آباد   وز خیال تو شهر دل معمور
در هوای تو عاشقان دلشاد   به ولای تو دوستان مسرور
گمرهان طریق حیرت را   سایه‌ات نخل وادی طور
نغمه‌ات رشک لحن داوودی   هم لبت گنج (نور) راز را گنجور
مهر از شعل رخت روشن   ماه از نور جبهه‌ات پرنور
مظهر پرتو جمال تو شد   آنچه در کائنات کرده ظهور
جز صفاتت نگوید الّا گنگ   غیر ذاتت نجوید الّا کور
ای خوش آندم که سوی مقتل خویش   یابم از بارگاه تو دستور
پای کوبان ز شوق و دست افشان   فاش گویم به نالهٔ شیپور

کای دمت نفخهٔ سرافیلی
مورد واردات جبریلی
انت شمس الهدی و نور الحق
اظهر الحق یا ظهور الحق!

آن گدایان که نام را ننگند   پادشاهان عرش اورنگند
چون خزانه، نهان به ویرانه   همچو گوهر نهفته در سنگند
فلوکی پشت کاخ شاهد مات   وندران مجمعی هماهنگند
همه پیل افکنان آهووش   ملک اخلاق و آدمی رنگند
گاه در کنج دلبری مبسوط   گه ز طول زمانه در تنگند
طائر وهم، مسرع افکار   در بیابان وصفشان لنگند

هم در اقلیم دل چو سلطانند / هم بر افواج جان چو سرهنگند
دل ز کف دادگان شوریده / شوخ و شیرین و شاهد و شنگند
انبیائی که در مدارس غیب / کشف کشّاف فرّ فرهنگند
با دد وانش و جان به صدق و صفا / لیک با دیو نفس در جنگند
جان و دل را ز پرتو نظری / کُحل ابصار و صیقل زنگند
غافل از خویش و بیهُش از مستی / واقف از روم و آگه از زنگند
گوش سوی سروش و دف بر کف / نای بر نای، چنگ در چنگند
از سرافیل عشق در یکدم / تا دم صور والیسین دنگند
مطربان خموش نغمه سرای / با خروشی چنین در آهنگند

کای دمت نفخهٔ سرافیلی
مورد واردات جبریلی
انت شمس الهدی و نور الحق
اظهر الحق یا ظهور الحق

باز از آئینه عکس پیدا شد / شاهد معنوی هویدا شد
باز آن پرده دار پرده نشین / چهره بنمود و عقل شیدا شد
گه بدنبال ناقه، چون مجنون / گه به محفل نشست و لیلی شد
باز از آن لوشکند شیرینش / عالمی پر ز شور و غوغا شد
باز آن شمع بزم خلوت غیب / مجلس افروز و محفل آرا شد
همچو روح القدس پیام از خویش / داد و آنگه بشکل عیسی شد
جلوه گر شد بصورت وامق / برقع افکند و عین عذرا شد
ارنی گو به طور عشق آمد / گاه در جسم لات عزّا شد
شش جهت چار بام یک جوهر / سه موالید و هفت آبا شد

(۳)

طوطی نطقم از خموشی رست باز شکرشکست و گویا شد
ساقی بزم و میر مجلس شد باز چون باده سوی مینا شد
گاه چون شمع و گاه پروانه گاه خورشید و گاه حربا شد
مدّتی در رکاب بندهٔ خویش قنبری کرد و باز مولا شد
بر سر شاخ سدره از دم روح این سخن مرز بانم القا شد

کای دمت نفخهٔ سرافیلی
مورد واردات جبریلی
انت شمس الهدی و نورالحق
اظهرالحق یا ظهورالحق

خیز جانا نوای دیگر زن خرمنم را شرار نو در زن
دفع سودای فاسد غم را برگ جان ز غمزه نشتر زن
موسی آسا به زعم سحّاران یک عصائی بنفس اژدر زن
ضربت از تو، تن از تو، جان از تو خواه شمشیر و خواه خنجر زن
گوشهٔ تخت ما عرفناکی خیمه از ممکنات برتر زن
شاهباز نشیمن قدسی تا سر اوج لامکان پر زن
آنکه داری هوای دلبرما نقش مهرش به هر دلی بر زن
کیمیای سعادت ار خواهی بر درش رخ چو سکّه زر زن
دست کوتاه کن ز دق الباب قامت حلقه ساز و بر در زن
گر در آن آستانه ره یابی پشت پائی به قصر قیصر زن
ور نهندت به جبهه داغ قبول داغ غم بر دل سکندر زن
سر به پای سگان کویش نه دست رد بر سریر سنجر زن
از سرافکن خیال افسر و زر سنگ درگاه دولت بر سر زن
قلم رد به پنج مصحف کش گزلک حک به چار دفتر زن
جرعه‌ای در کش با این آهنگ شور و غوغا بر اهل محشر زن

کای دمت نفخهٔ سرافیلی
مورد واردات جبریلی
انت شمس الهدی و نور الحق
اظهر الحقّ یا ظهور الحق

وقت قرب وصال می‌بینم — عشق را در کمال می‌بینم
آنکه در کارگاه نقش صُوَر — ذرّه‌ای زان جمال می‌بینم
آنکه در کائنات کرده ظهور — مظهر لایزال می‌بینم
پرتو مهر طلعت جانان — بی کسوف و زوال می‌بینم
با ندیمان به خلوت شیرین — خسرو با جلال می‌بینم
رازداران خاص آن خلوت — همه عیسی خصال می‌بینم
صف ارواح را در آن منزل — جا به صفّ نعال می‌بینم
ذکر و حرف اهل آن مجلس — همه رمز و مثال می‌بینم
درس و بحث و بیان آن مکتب — عاری از قیل و قال می‌بینم
حل اشکال و رمز این استاد — بی جواب و سؤال می‌بینم
طوطی نطق را در آن محفل — پشت آئینه لال می‌بینم
طائر وهم را در آن مجلس — خسته، بی پرّ و بال می‌بینم
بُختی عقل را در آن هامون — بر دو زانو عقال می‌بینم
تشنه را زیر پای خضر نبی — چشمه‌ای بس زلال می‌بینم
در رکاب مهدّی، خود را — هندوی چون بلال می‌بینم
قطع این راه جز به لطف دلیل — رهروان را محال می‌بینم
قدسیان برفراز علیّین — ذکرشان این مقال می‌بینم

کای دمت نفخهٔ سرافیلی
مورد واردات جبریلی
انت شمس الهدی و نور الحق
اظهر الحقّ یا ظهور الحق

وقت عشق است صبح عیسی پی — خیز جانا بیار بربط و نی
وز خراباتیان مست طلب — جام جمشید و گنج وافر کی
ترک تاتار و بادهٔ خلّار — رو سیم گرد هم بملکت ری
نخوری بر ز نخل آزادی — نبری تا نهال کام از پی
ندهندت به بزم مستان جای — تا چو یاران نغلطی اندر قی
نکنی طوف محمل لیلی — نکشی تا هزار لطمه ز حیّ
پی کن اسب خیال رجعت را — تا بری سوی منزل او پی
پی ما گمرهان اگر گیری — پی بری سوی راه رُشد ز غی
ای پسر! تا کی از پدر گوئی ؟ — جود حاتم چه مسکند به عُدی
مستی و خواب و بیخودی تا چند ؟ — هستی و عُجب و سرکشی تا کی ؟
بشنو این پند من بسمع قبول — گر زبان بدی الفمّان علیّ
شو ظهور الحق از دو عالم دان — نایب فخر خاندان لوی
شد بساط عطاش چون مبسوط — گشت فرّش عطای طائی طی
ای خوشا وقت آنکه حاصل کرد — دوستی با سگان درگه وی
چند نقش نهان بدل دارم — سوختم صبر و عاشقی تا کی !
خواهم این قصّه بر سر بازار — فاش گویم بنالهٔ دف و نی

کای دمت نفخهٔ سرافیلی
مورد واردات جبریلی
انت شمس الهدی و نور الحق
اظهر الحقّ یا ظهور الحق

ما پناه جهان بی پنهیم — راه گم کرده رهروان رهیم
بی کلاهان بوریا مسند — زیور گنج و زینت کلهیم
گرچه خورشید چرخ توحیدیم — ذرّهٔ مهر و مظهر الهیم
دیده بربسته از لقای دو کون — بره دولت طالب نگهیم

(٦)

چشم برسته از نعیم و جحیم ... فارغ از هر صواب و هر گنهیم

اوست مهر سپهر این گیتی ... گر از او کسب نور کنیم، مهیم

هر شب و روز این سخن همه جا ... فاش گوییم که تا ز غم برهیم

کی دمت نفخهٔ سرافیلی

مورد واردات جبریلی

انت شمس الهدی و نور الحق

اظهر الحق یا ظهور الحق.